

Reet Varik | Kaja Männi

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT

5. KLASSILE

I OSA

maurus
ÕPPEMATERJALIDE KIRJASTUS

Väljaandja kinnitab tööraamatu vastavust kehtivale põhikooli riiklikule õppekavale ning haridus- ja teadusministri õppekirjandusele kehtestatud nõuetele.

Eesti keele tööraamat 5. klassile. I osa

Reet Varik, Kaja Männi

Retsenseerinud Krista Uibu, Pille-Riin Pukk

Toimetanud Lydia Raadik

Keeletoimetanud Piret Pöldver

Kujundanud ja küljendanud Einike Soosaar

Kirjastus on püüdnud ühendust saada kõigi tekstide ja illustratsioonide autorite või nende volitatud esindajatega. Palume neil, kellega me pole ühendust saanud, pöörduda kirjastuse **Maurus** poole.

ISBN 978-9949-641-07-9

Autoriõigus: © Maurus Kirjastus OÜ, 2018

Tartu mnt 74, 10144 Tallinn

www.kirjastusmaurus.ee

tellimine@kirjastusmaurus.ee, telefon 5916 6117

Kõik õigused kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaaniliselt ega muul viisil.

Hea õpilane!

Sinu käes on eesti keele 5. klassi tööraamatu I osa, mille seltsis veedad päris suure osa sellest kooliaastast. See õppematerjal on eriline juba ainuüksi tänu sellele, et siin on koos nii õpik kui ka töövihik, mis tähendab seda, et ei pea kaasas tassima mitut raamatut korraga.

Meie, tööraamatu autorid, oleme eesti filoloogid, seega oskame loovat ja vaimukat keeleteadust kõrgelt hinnata. Tunnetame, et keelel on lõputult kasutusvõimalusi: keele abil saab õppida, kirjandusteoseid luua, eksperimenteerida sõna ja lausestusega, teha nalja. Seda kõike tahame ka sulle edasi anda, seepärast oleme võimalikult erinevaid ja põnevaid ülesandeid ning kasutanud kohati päris pentsikuid sõnu, mis sinu sõnavara täiendaksid.

Sel õppeaastal

- kordad üle tähestiku;
- õpid häälikuõigekirja;
- teed endale selgeks sõnaliigid ja käänded;
- tuletad meelde suure ja väikese algustähe reeglid;
- vaatled lähemalt tegusõnu;
- harjutad kirjavahemärgistamist.

Äärmiselt tähtis ja vajalik on aga osata keelt praktiliselt kasutada, seepärast leiad siit tööraamatust ka palju harjutusi, mis aitavad sul orienteeruda põnevas tekstimaailmas. Õpid eri tekste looma, analüüsima ja tõlgendama.

Grammatika ja muude keeleteemade kõrval on oluline koht ka sellel, et õpiksid tundma oma kodumaad. Tööraamatust leiad harjutusi ja tekste, mis käivad Eesti-maa eri paikade kohta. Nii saadki näiteks kaashäälikuühendi õigekirja harjutada Kuressaare tänavapikniku teksti abil ning suurt ja väikest algustähte Kuusalu lauritsapäeva kuulutuse abil. Meie arvates kehtib hästi vanarahva ütlus: „Enne kui lähed Pariisi, käi ära Nuustakul!”

Tööraamat koosneb kahest osast. Jaanuarikuuks peaks I osa materjal olema omandatud, siis on järg II osa käes. Et õppimine liiga pingeliseks ei läheks, on tööraamatus lähedaid vahepalu: persoonilood tuntud ja huvitavate Eesti inimestega ning fotogaleriid, mis pakuvad nii lõbusat vaheldust kui ka uut teavet.

Kuigi õppematerjali kirjutamine on vaevarikas ja aeganõudev töö, tegime seda suure rõõmuga. Loodame, et ka sina, hea õpilane, kasutad seda tööraamatut rõõmuga ning saad siit palju põnevaid ja vajalikke teadmisi.

Mõnusat õppimist!

Õpiku autorid **Reet** ja **Kaja**

Sisukord

1. KEELEST ÜLDISELT	6
1.1. Keel kui märgisüsteem	8
1.2. Miks peaksime eesti keelt väärtustama	17
1.3. Eesti keel ja tema sugulased	29
1.4. Muutuv eesti keel	37
Intervjuu Priit ja Märt Piusiga	44
TEKSTIÕPETUS	50
Tekstiõpetus ja tekst	52
Lugemisstrateegiad	55
Meediatekstid	66
Uudis	66
Intervjuu	74
2. HÄÄLIKUÕPETUS ja ÕIGEKIRI	76
2.1. Tähestik. Täis- ja kaashäälikud. Võõr- ja võõrsõnatähed	78
Tähestik	78
Täis- ja kaashäälikud	79
Võõrtähed ja võõrsõnatähed	84
2.2. Häälikuühendid. Kaashäälikuühendi õigekiri. Veaohlike sõnade õigekiri	89
Täishääliku- ja kaashäälikuühend	89
Sulghäälikuühendi õigekiri	91
Rõhuliide	93
Hääliku <i>h</i> õigekiri	97
Häälikute <i>i</i> ja <i>j</i> -i kirjutamine	99
2.3. Silbitamine ja poolitamine	100
Silbitamine	100
Poolitamine	101
Rahvalaulud	102
Intervjuu Adeele Sepaga	107
TEKSTIÕPETUS	110
Kava	112
Mõistekaart	116
Ümberjutustus	120

3. ÜKS VÕI KAKS SÕNA	124
3.1. Liitsõnamoodustus ja tuletamine. Liitsõna ja liitega sõna	126
3.2. Kokku- ja lahkukirjutamine	131
3.3. Liitega sõna ehk tuletis	136

Intervjuu Kelly Sildaruga	145
----------------------------------	------------

TEKSTIÕPETUS	148
---------------------	------------

Analüüsin enda teadmisi	166
Sõnastik	172
Pildiülesannete vastused	177
Kasutatud allikad	179
Fotod ja illustratsioonid	182

TÖÖRAAMATU IKOONIDE SELGITUSED

uuri järele ja vasta kirjalikult

vasta suuliselt

pane tähele

uuri internetist

kirjuta vihikusse

rühmatöö

paaristöö

1

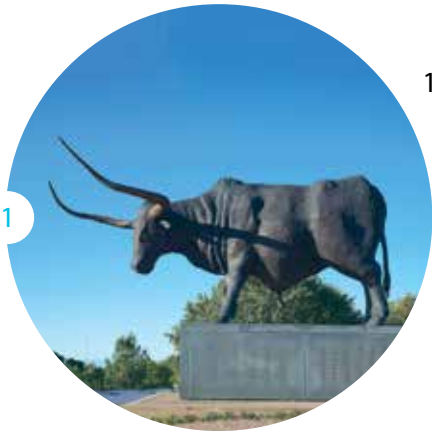
KEELEST ÜLDISELT

Selles peatükis õpime:

- keelt kui märgisüsteemi;
- miks peaks eesti keelt väärtustama;
- eesti keele ja tema sugulaste kohta;
- eesti keele loomet.

**Keda või mida on pildidel kujutatud?
Missugune koht/maakond Eestimaal ühendab kõiki fotosid?**

1.

2.

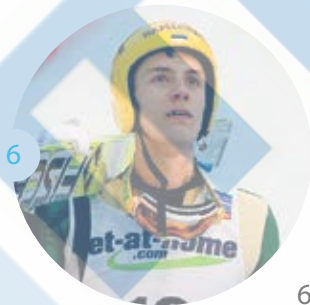
3.

4.

5.

6.

Milline vaatamisväärsus ja/või tuntud inimene sellest maakonnast veel meelde tuleb?

.....
.....

1.1.

KEEL KUI MÄRGISÜSTEEM

Keel on tööriist, mille abil me suhtleme ja mõtleme, aga ka kogume, edastame ja talletame infot. Suhtlus ei pea tingimata toimuma sõnade ja lausetega. Tihtipeale kasutame selleks ka miimikat, kehakeelt ehk žeste ja eri märke. Näiteks ühel Kanaari saartest, La Gomeral, kasutatakse siiani vilekeelt, et kaugete vahemaade tagant suhelda. Vilekeelt on kuulda üle 6,5 kilomeetri kaugusele. Mitmel pool Aafrikas edastatakse teateid trummikeele abil – see tähendab, et eri pikkuse ja kõrgusega trummilöögid moodustavad kindla sõnumi. Kuna keel koosneb kokkuleppelistest märkidest, võib öelda, et keel on märgisüsteem. Kui rikume selle süsteemi reegleid, võib toimuda keeleline avarii – see tähendab arusaamatusi suhtluses. Keelelise avarii näiteks võib pidada juhtumit, kus kassiiri rinasildile oli kirjutatud „müüa Maire“, mitte „müüja“. See aga muutis sildil kirjutatu mõtet täielikult.

ƒ	f	u	u	p	p	a	a	r	r	k	k	g	g	w	w
h	h	n	n	i	i	j	j	ï	ï	p	p	z	z	s	s
t	t	b	b	e	e	m	m	l	l	ŋ	ŋ	d	d	o	o

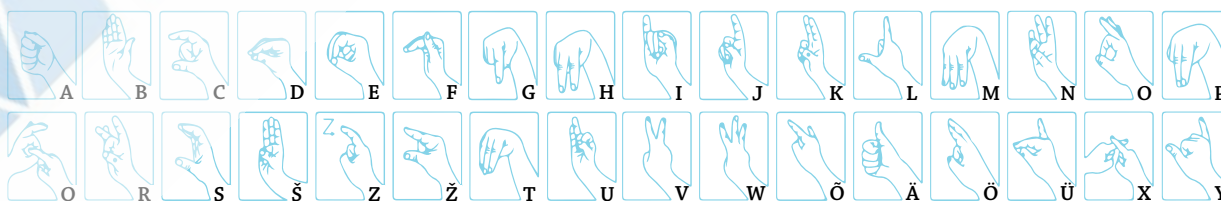
Vanema ruunikirja tähestik ehk **futhark** – skandinaavlaste tähestik, mis oli kasutusel 2.–8. sajandil.

a	..	j	..---	s	...	x	...--	8
b	k	..-	z	---..	y	..---	9
c	l	t	-	1	..---	0
d	..	m	--	u	..-	2	..---	punkt	..-.-
e	.	n	..	v	...-	3	...--	koma	---.-
f	o	---	w	..-	4-	koolon	-----
g	---	p	ä	..-.	5	küsimärk	..-.-
h	q	----	öö	----.	6	mõttekriips-
i	..	r	..-	ü	..-.	7	sulud	..-.-

Morse – rahvusvaheline kood teadete edastamiseks telegraafi teel. Infot edastatakse pikkade ja lühikeste koputustega.

Liiklusmärkide keel – värvidest ja piltkujutistest koosnev märgisüsteem tänavatel ja maanteedel, mis tagab sõidukite sujuva liiklemise.

Viipekeel – kurtide keel. Selles kasutatakse žeste ja miimikat.

Salakeel – mänguline kodeeritud tekst, mis esineb tihti ilukirjanduses.

Valgete Rooside salakeel

„Mom-e tot-u-lol-e-mom-e vov-a-ror-sos-tot-i joj-a pop-ä-ä-sos-tot-a-mom-e sos-u ä-ror-a.“

(A. Lindgren, „Meisterdetektiiv Blomkvisti ohtlik elu“)

Leeni salakeel

„Piópile pisiin! Pimipina pitúpilen pivárspiti.“

(Fr. Tuglas, „Toome helbed“)

Mõistatus Sherlock Holmesile

(A. C. Doyle, „Kriipsukujukeste mõistatus“)

HARJUTUS 1

Uuri eri märgisüsteemide näiteid eelmisel lehel ja lahenda ülesanded.

1. Milliseid liiklusmärke peab kindlasti teadma ja järgima jalgrattur, selleks et ohutult liigelda?

2. Dekodeeri morsetekst.

.../. _/. ... _/. // _ _ _/. _/. _/. // ... / _ _ _/. _/. _/. ... //

Lahendus:

• Mida tähendab lahenduseks saadud lause?

• Kuidas see lühemal kujul kõlab?

• Mida tähendavad kaldkriipsud koputuste vahel?

3. Koosta pinginaabrile vanemas ruunikirjas või Valgete Rooside salakeeles sõnum. Seejärel vahetage vihikud ja lahendage mõistatus.

4. Mine saidile geocachingtoolbox.com ja koosta programmiga oma nimi. Joonista kriipsukujukestes saadud nimi siia:

HARJUTUS 2

1. Mõttele pinginaabriga kahasse välja salakirjas tekst, mis juhataks aardekaardil oleva varanduseni. Hoiatage õnnekütti teel varitsevate ohtude eest!

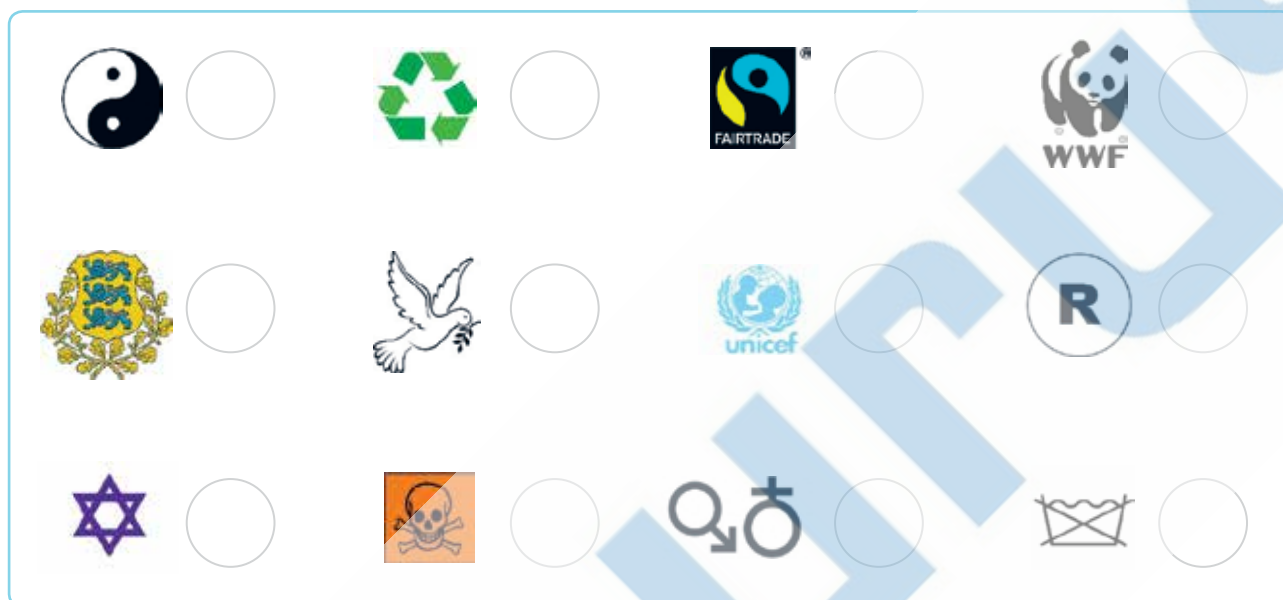
NB! Lisage ka salakirja lahenduse võti.

2. Missuguseid tingmärke ja sümboleid kaardil märkad?

HARJUTUS 3

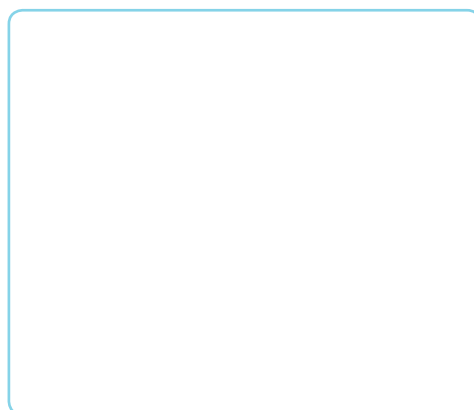
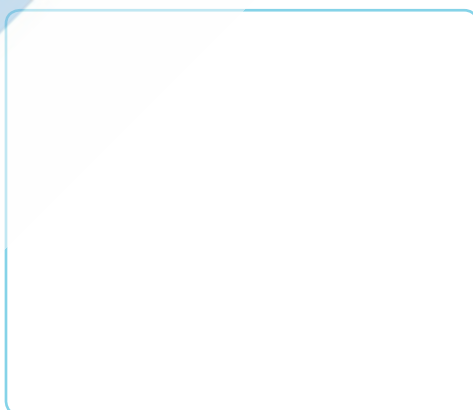
1. Ka meie igapäevaelu on täis sümboleid ja märke, mis näivad meile ise- enesestmõistetavad. Mis võiks peituda aga nende sümbolite taga? Vali õige vastus ülesande lõpust. Pane tähele, et vastuseid on rohkem kui märke! Otsi allikatest ja selgita sümbolite tähendust suuliselt pikemalt.

Vastused:

Eesti Vabariigi vapp – 1; taaskasutus – 2; seen on söödav ainult kupatatult – 3; *yin* ja *yang* – 4; mürgine/surmav – 5; mees ja naine – 6; Taaveti täht – 7; pesemine on keelatud – 8; triikimine on lubatud madalal kuumusel – 9; Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Lastefond – 10; väljapääsutee on vasakul – 11; Maailma Looduse Fond – 12; õiglase kaubandus – 13; registreeritud kaubamärk – 14; rahu – 15.

2. Leiuta ise kaks piktogrammi (piltsõnumit, piltkujundit), mis võiksid olla kasutusel koolimajas. Lase pinginaabril arvata, mida need tähendavad.

HARJUTUS 4

1. Uuri Hansaposti postimüügikataloogi lillede kirjeldusi ja anna nõu kolmele hobiaednikule.

Daaliad „Mammoth“

(eri värvid) *Dahlia sp*

Need mammutdaaliad väärivad oma nime. Võimsad õied on sama suured kui supikauss lõunalaua! Istuta need lilled päikeselisse, tuulte eest kaitsitud kohta ja nad õitsevad kuni öökülmade saabumiseni. Hoia lillesibulaid külma eest ja saad nautida kauneid lilli ka järgmisel aastal.

☉☉☉☉☉ juuni–november,
Ⓜ 90 cm, Ⓜ

Lavendel „Munstead“

Lavandula angustifolia

Lavendel on väga mitmekülgne taim. Seda saab kasutada heki moodustamiseks või aiapiiriks. See taim on eriti hea rooside läheduses – ta hoiab lehtedaid roosidest eemal. Kasulik taim kõikides aedades.

☉☉☉☉☉ juuli–august,
Ⓜ 40 cm, Ⓜ, Ⓜ

Fuksia „Delta Sarah“

Fuchsia

Koheva kasvuga muinasjutuline fuksia. Elades maapinnas külmununa üle talve, moodustab uusi võrseid kevadel ja rõõmustab oma lilla-valgete õitega juba juunis. Kõrgus tärnimisel 10–15 cm.

☉☉☉☉☉ juuni–oktoober,
Ⓜ 80–100 cm, Ⓜ

Trompetlill

Incarvillea delavayi

See sort üllatab sind suvel oma suurte tumeroosade lehtrikujuliste õitega. Õite kuju meenutab Gloksiiniaid. Ka taime lehestik on väga dekoratiivne.

☉☉☉☉☉ juuni–juuli,
Ⓜ 45 cm, Ⓜ

Nartsissid

Narcissus

Need sordid tuleks istutada kevadel ja umbes kaheksa nädala möödudes on su aias lummalavalt lõhnavad Nartsissid. Igast sibulast saab umbes 9–12 õit.

☉☉☉☉☉ mai–august,
Ⓜ 40 cm, ☉ 13–15 cm, Ⓜ, Ⓜ

Metsik liilia

Lilium lankongense

See erakordne liilia on pärit hiinast. Metsikult kasvab ta looduses kuni 3200 meetri kõrgusel. Iga taim kasvatab 6–12 ilusat õit. sobib nii aeda kui ka potililleks.

☉☉☉☉☉ juuli–august,
Ⓜ 40–50 cm, ☉ 8 cm, Ⓜ, Ⓜ

Kollane pelargoon

Pelargonium zonale

Kollaste õitega haruldased pelargoonid on silmatorkavad ja imeilusad aias, terrassil ja siseõues. Lihtsalt kasvav taim, õitseb ka sügisel.

☉☉☉☉☉ juuni–oktoober,
Ⓜ 25 cm, Ⓜ

Erivärvilised daaliad

Dahlia sp

Neid erivärvilisi daaliaid võib ära tunda erksate värvide ja kompaktse kuju järgi. See teeb neist ideaalse taime iga suurusega aia jaoks. Nad on ka head terrassi- ja rõdukastililled.

☉☉☉☉☉ juuli–november,
Ⓜ 40–50 cm, Ⓜ

Sulgnelk, eri värvid

Dianthus plumarius

Mitmeaastaste taimedena on sulgnelgid suurepärased taimed kiviktaimlatesse ja terrassile. Taimel on säravad ilusates värvides õied ja sinakasrohelised lehed.

☉☉☉☉☉ mai–september,
Ⓜ 35 cm, Ⓜ, Ⓜ

Aednik Ene

Olen aastaid olnud hädas taimekahjuritega. Eelmisel aastal söid lehetäid mu roosidel lausa õienupudki pealt ära. Ei aidanud mürgitamine ega täide laiaks litsumine. Olen nõutu.

Nõuanne:

.....

.....

.....

- Taim sobib päikeselisse kasvukohta
- Taim sobib poolvarjulisse kasvukohta
- Taim sobib varjulisse kasvukohta
- Sobib lõikelilleks
- Õitsemisaeg (kuudes)
- Kasvukõrgus
- Suurepärase lõhnaga taim
- Aretaja ainuõigusega sort
- Lillesibula/-mugula ümbermõõt
- Lillesibula/-mugula läbimõõt
- Tarnitakse potis
- Tarnitakse paljasjuurse* puu või põõsana
- Tarnitakse paljasjuurne* tüvivorm
- Tarnitakse paljasjuursena*
- Tarnitakse sibula või mugulana

Aednik Saale

Tahaksin laiendada oma kiviktaimlat, aga ei leia sobivat lille. Üheaastaste suvelilledega ma lambapidamise kõrvalt jantida ei viitsi.

Nõuanne:

.....

.....

.....

Aednik Mati

Soovin saunaterrassile pottidesse istutada häid lõikelilli, mida oleks hea ka sünnipäevale minnes kaasa haarata. Valik on nii suur, et lihtsalt ei tea, mida võtta.

Nõuanne:

.....

.....

.....

.....

* Paljasjuurne tähendab ilma mullata.
See pakkimisviis tagab terve ja tugeva taime.

2. Uuri taimekataloogi kirjeldusi eespool ja täida ülesanded.

A. Nimeta lilli, mis sobivad varjulisse aeda.

.....

.....

.....

.....

B. Joonista märgid, mis tähistavad

- kasvukõrgust
- tarnet paljasjuursena
- sobivust lõikelilleks
- sibullille
- häid lõhnaomadusi

**C. Leia kataloogist suure ja väikese algustähe vigu.
Põhjenda, miks ei ole nii õige kirjutada.**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Alati ei ole interneti kodulehtede, kataloogide ja kuulutuste keelekasutus korrektne. Arutle, mis võiks olla selle põhjus.

Paranda City24 kinnisvaraportaali müügikuulutuses õigekirjavead ja kohenda tekst võimalikult ladusaks. Lugege kaaslastega parandatud tekstid ette ja leidke ladusaim.

 KORTERIKUULUTUSED

Müüa ilus korter - galerei, tsokli korrusel.
desaineri töö ja planeering, mõned dekori asjud: piltid tundud kustikud, vaasid ja nii edasi. ilus saun, mahtutav dzakussi, masazoriga dušš, kamin, avar köök tehnikaga, mööbel nahast, toolid, peegli lauad, kapp-kuppe.

reguleriv ventilatsioon, oma katel, gaasi küttuse süsteem, boiler, põranda küte igal pool.

korteris kaotatakse aeg, VÄGA ilus disain, tule ja vaata

1.2.

MIKS PEAKSIME EESTI KEELT VÄÄRTUSTAMA

- Emakeelena kõneleb eesti keelt maailmas ainult ligikaudu 1,1 miljonit inimest. Näiteks mandariini keele kõnelejaid on ligikaudu 1,213 miljardit. (2014. aasta seisuga.)
- Eesti keele lähemad sugulaskeeled (v.a soome keel) on juba hääbumas (nt vadja ja vepsa keel) või hääbunud (nt liivi keel).
- Eesti keel on riigikeel – riigikeelena saavad soomeugrilastest oma emakeelt rääkida ainult eestlased, soomlased ja ungarlased. Enamik soome-ugri rahvaid kuulub Vene Föderatsiooni koosseisu.
- Eesti keelel on kirjakeel – seda pole kahel kolmandikul kogu maailma keeltest.
- Eesti keel on kaunis – rahva seas levinud legendi järgi olevat eesti keel saavutanud keelte iludusvõistlusel lausega „Sõida tasa üle silla“ itaalia keele järel auväärse teise koha.
- Eesti keel on rikas ja arenev – alates sellest, et eesti keeles on 9 täishäälikut (nt eskimo keeles ainult 3 ja hispaania keeles 5), lõpetades erialaterminoloogiaga teaduses, informaatikas jt elualadel. Korraldatakse konkursse uute ja ilusate eestikeelsete sõnade saamiseks (nuhvel 'tahvelarvuti', nutistu 'asjade internet', nõha 'nohu ja köha').
- Eesti keele kui väikekeele suursaavutused: arvutiprogrammide (nt MS Office) eestikeelsed versioonid, Google'i tõlketeenus, ilu- ja teaduskirjanduse tõlkimise hea tase, ametliku keele staatus Euroopa Liidus.

HARJUTUS 5

Loe luuletust ja kirjuta lünka sobiv sõna. Sõnad on antud luuletuse järel õiges vormis, nende sobitamisel jälgi luuletuse rütmi ja riime.

Contra LÕUNAMAAUNISTUS

Muutuks Eesti lõunamaaks –
oleks ideaalne!

Otse koduaiast saaks
noppida banaane.

Kui ei lahkuks meie

..... kliima,

londist lüpsaks elevant
maitsvat kookuspiima.

Raiuda ei tuleks puid,

kütma ei peaks maja,

ei peaks kandma

sokke poleks vaja.

Meie rahvuskaladel

praegu vähe kaalu,

kui me merealadel

liiguks sinivaalu.

Hambaauku peidame

ära väikse

sinivaalast leiame

..... köhutäie.

Kas siis sellist Eestit me

tahaksime tõesti?

Minu meelest enam see

poleks mingi Eesti.

priske, käpikuid, räime, troopiline, mant

- Kas tead kõigi lünka kirjutatud sõnade tähendust?

.....

.....

.....

- Mis on luuletuse põhjal lõunamaa eelised võrreldes Eestiga?

.....

.....

.....

.....

.....

- Nimeta suuliselt kolm põhjust, miks on sinu meelest Eestis parem elada kui lõunamaal.

.....

HARJUTUS 6

Loe järgmist Contra luuletust. Mille poolest on see eriline?

Miks võib selle luuletuse põhjal väita, et eesti keel on rikas? Vasta suuliselt.

1/2

meie

Oiu

oaaia

õieõue

auööõe

Õie

uue

äia

eaoie

ao eel

Helijäljendused

Eesti keel on väga rikas ka helijäljenduste poolest. Loodushälte ja muude helide sõnadesse panemine muudab keelt vaheldusrikkamaks ja mängulisemaks (nt viuh, siuh, vidiit, sihisema, suhisema, vuhisema, sahisema). Vanarahvale meeldis lindude laulu helijäljendusi salmikesteks riimida.

Pääsuke

Midli-madli, kudli-kadli.
Läksin Soome, varastasin noa,
panin püksütasku,
tuln mööda vett ära,
kirts, sirr!

Pääsuke

Vint-vinderdi, vânt-vänderdi,
vanamoor viskas kapeti* tulesse.
Teensin, teensin, sain sinise siiliku,
läksin kõrtsu tantsima,
saba läks lõhki – tsirrrr!

* *kapet – sokk*

Metsvint

Siit, siit, siit, siit
metsast ei tohi võtta
mitte üks pirrutikk!

Ööbik

Tüdruk laisk, tüdruk laisk,
too piits, too piits,
plaks, plaks, plaks,
sähäh, sähäh!

